A magyarországi mezőgazdasági szaktanácsadás intézményi jellemzői

SZÉKELY ERIKA

Kulcsszavak: mezőgazdaság, szaktanácsadás, felkészültség, információközvetítés, szolgáltatások.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A mezőgazdasági tanácsadás jelentős múltra tekint vissza hazánkban. Legfőbb célja, hogy a gazdáknak továbbított információk és ismeretek közvetítésével hozzájáruljon az eredményes gazdálkodáshoz, mert a gazdálkodók szakmai felkészültségében hiányosságok tapasztalhatók, jelentősek a különbségek az üzemméretekben, valamint az eredményekben. A hatékony szaktanácsadási rendszerrel szemben támasztott követelmények hazánkban csak részben teljesülnek, a jelenlegi struktúra számos területen beavatkozást igényel, így a szolgáltatók közötti feladatmegosztásban, a tanácsadók felkészültségében, a tanácsadási szolgáltatások iránti igényben, valamint a rendszer hatékonyságát illetően. Hosszabb távon a tanácsadás piacvezéreltté tétele szolgálja leginkább a fogyatékosságok megszüntetését, ezen belül sürgető a térítés ellenében végezhető szolgáltatások pontos meghatározása, a szolgáltatók számának csökkentése, a tanácsadásban részt vevő szolgáltatók közötti párhuzamosságok kiküszöbölése, a rendszer szereplői közötti kapcsolatrendszer erősítése, az oktatás-kutatás-tanácsadás szorosabb együttműködése, valamint a felhasználói igényekhez igazodó szolgáltatások általánossá válása.

BEVEZETÉS

Korunk egyre gyorsuló tudományos, technikai és informatikai fejlődése, az új eredmények megismerése és alkalmazása, a gazdasági és piaci folyamatok felgyorsulása, valamint folyamatos változása egyre inkább a tudásalapú gazdaságra helyezi a hangsúlyt, ahol a termelő és szolgáltató tevékenység eredményessége nagyban függ az alkalmazkodóképességétől, amit elsősorban a termelő ismereteinek mennyisége és minősége határoz meg (*Berde, 2003*). Felmérések, kutatások (*Tóth, 2002; Hamza – Tóth, 2006; Dorgai et al., 2008*) és a statisztikai adatok is kedvezőtlen képet festenek a hazai egyéni termelők szakmai felkészültségéről. Több kutatás (*Kapronczai et al., 2005; Székely – Pálinkás, 2007; Székely – Halász, 2010*) számol be arról, hogy a hazai gazdálkodók jelentős része a kedvezőtlen statisztika ellenére elégedett felkészültségével, és – főleg anyagi forráshiánnyal indokolva – csak kevesen képezik magukat folyamatosan. A gazdaságok közötti különbségek a gazdaságvezetők képzettségében, az üzemméretekben, a tevékenységekben elért eredményekben is megmutatkoznak.

A képzéseken való részvétel az információk gazdálkodókhoz való eljuttatásának egyik módja, míg a másik lehetőség a szaktanácsadói rendszer igénybevétele, szaktanácsadó alkalmazása. A mezőgazdasági információk szaktanácsadókon keresztül történő eljuttatása a gazdálkodókhoz Európában már a XVII. században általános gyakorlat volt (*Soltész, 2000*). A mezőgaz-

dasági szaktanácsadás rendszere országonként különbözik. *Kozári (2000)* szerint az eltérés a szaktanácsadás általános céljainak, az alkalmazott módszereknek, az ügyfelek körének, valamint a finanszírozási rendszer országonkénti eltérésének következménye. Ehhez hozzátehetjük még a *Mis (2009)* által megállapított tényezőket is az ország *történelmi és kulturális* feltételeinek, *hagyományainak*, valamint a *mezőgazdaság fejlettségi szintjének megfelelően*. Szerinte *a tagállamokban a szaktanácsadás egyre inkább a térítéses tanácsadás felé tolódik*, és csökken az állam finanszírozásban betöltött szerepe. Emellett a tanácsadás funkciói is megváltoztak, a technológiai kérdések mellett megjelentek a társadalmi-gazdasági, a vidékfejlesztést érintő igények is. A technológiai tanácsadást egyre inkább a speciális szakterületet képviselő kereskedelmi szervezetek látják el, akik a termékük eladása mellett szakmai tanácsadást is végeznek.

Cser (2001) országonként vizsgálta a szaktanácsadás céljait, és megállapította, hogy a legtöbb uniós tagországban a *szaktanácsadás legfőbb célja az ismeretek bővítése* (Dánia, Olaszország, Hollandia, Portugália, Svédország, Magyarország), míg másoknál a *források optimalizálása* (Anglia, Görögország, Németország), az önfejlődés (Franciaország, Norvégia), illetve az *életszínvonal emelése* (Írország és Svájc). Az USA-ban a szakismeretek terjesztéseként fogják fel a mezőgazdasági szaktanácsadást, legfontosabb céljuk az *információcsere*, és ennek megvalósítási módszereként a disszeminációt[1] választották. Elsődlegesen a probléma megoldását segítő oktatási programokat szerveznek, valamint egyéni igényeket kielégítő tanácsadói szolgáltatást is végeznek. Az egyetemi oktatók kiveszik a részüket a kutatás, az oktatás és a szaktanácsadás feladataiból egyaránt.

Az unió tagországai közül az USA-hoz hasonló rendszer működik Hollandiában, Finnországban és Skóciában is. A magyar szaktanácsadás rendszerváltást követő indításánál a szakemberek többsége ezt a formát szerette volna bevezetni, de ez csak részben valósult meg. A hazai oktatók részvétele leginkább csak a tanácsadók és a felhasználók oktatásában valósul meg, csak nagyon kevesen vesznek részt mindhárom területen (kutatás, oktatás, szaktanácsadás) egyszerre. *Enese (1997)* és *Magda (2003)* kiemelik és a szaktanácsadás szellemi hátterének tekintik az oktatási intézményeket, mivel a szaktanácsadási tevékenység folyamatosságát és megalapozottságát itt fenyegetik a legkevésbé az alapvető céltól eltérő érdekek.

Az Európai Unió régi tagállamaiban működő szaktanácsadási rendszerek igen sokszínűek. Az állam finanszírozásban betöltött szerepe alapján két főbb csoport különböztethető meg: állami irányítású és teljesen privát alapon működő tanácsadás. Az állami irányítású és finanszírozású tanácsadói rendszerek azokban az országokban terjedtek el, ahol jellemzően az állam kívánta előmozdítani a mezőgazdasági termelés, később a gazdálkodásból élők életszínvonalát (*Tóth, 2005*). Ezeket a rendszereket általában a felülről építkezés jellemzi. Az állam által kezdeményezett rendszer kialakítása után, a gazdálkodók szakmai megerősödését követően, az állam fokozatosan kivonul az irányítás és megvalósulás folyamataiból, így a gazdák maguk vehetik át ezt a szerepet, és kialakul az alulról kezdeményezett tanácsadás rendszere. Ezt a tanácsadási formát hazánkban a térítésmentesen igénybe vehető falugazdászok és kamarai ügyfélszol-

[1] A disszeminációlényege a projektek eredményeinek terjesztése annak érdekében, hogy a projekt által kiváltott hatás és a projekt megvalósítására fordított források hasznosulása a lehető legnagyobb lehessen. Magában foglalja mind a projektek során megszületett *termékek* (új képzések, tantervek, tananyagok, taneszközök stb.), mind a projektmegvalósítás *tapasztalatainak* (projektmenedzsment, együttműködés, módszertan stb.) átadását (*Tordai, 2004*).

gálati tanácsadók által végzett tanácsadás képviseli. A szervezetek ügyfeleinek többsége önellátás felett alig értékesítő, általában tőkeszegény termelő, emiatt rövid távon kevés az esély az állami szerepvállalás csökkenésére.

A fejlett országokban a gazdaszervezetek önálló szaktanácsadási rendszert működtetnek (*Tóth, 2005*), mert a termelők teljes körét tagjaik között tudhatják. Erre nagyon jó példa Dánia, ahol az állam a kezdetekben 100%-ban támogatta a szolgáltatást végző szervezeteket, majd fokozatosan csökkentette a támogatást, ami jelenleg a szolgáltató összköltségének 10-15%-át teszi ki. Tanácsadási rendszerük a gazdálkodók által létrehozott gazdaszervezet mintegy 95 területi központján keresztül valósul meg. A finanszírozás a szervezetek részére fizetett tagdíjakból történik, központonként 500-2000 tagot szolgál ki 20-70 alkalmazott. A gazdálkodó állandó kapcsolatban van a tanácsadó szolgálattal, a feldolgozóval és a bankkal, s a tanácsadó szolgálat irányításával bővíti gazdaságát (*Gallusz, 2008*). Az állam nem vonult ki teljesen a finanszírozásból, ugyanis a szolgáltatás díjára uniós forrásból támogatás vehető igénybe. Hazánkban ezt a tanácsadási formát képviselik a különböző gazdaszervezetek, melyek leginkább saját tagjaik számára nyújtanak különböző témában szakmai jellegű tanácsadást. A hazai forma egyik hiányossága, hogy tanácsadási szolgáltatásuk csak tagjaik számára hozzáférhető. Gazdaszervezetek végzik a tanácsadást többek között Hollandiában és Finnországban is.

Néhány tagországban – így Németország egyes tartományaiban és Franciaországban – a tanácsadás legfontosabb szereplői az agrárkamarák, melyek hasonlóan a gazdaszervezetekhez, tagdíjat szednek, és tanácsadói tevékenységüket ebből finanszírozzák. Az így megvalósuló tanácsadás hatékonysága abban rejlik, hogy a gazdálkodók többsége felismeri a kamarai tagság előnyét a számára szükséges ismeretek megszerzésében, hazánkban azonban a kötelező kamarai tagság eltörlésével csak kevesen maradtak továbbra is kamarai tagok, éppen ezért tapasztalható a területi agrárkamarák „helykeresési" folyamata. Németországban, a volt NDK tartományaiban az új szaktanácsadási rendszerek fejlesztésekor pontosan meghatározták az államilag támogatott szaktanácsadási szolgáltatásokba bevonhatók körét, részletezték az adható támogatási formákat, a szolgáltatás finanszírozásának módját és kívánatos minőségét (*Hoffmann et al., 1994*). A fejlesztésnek köszönhetően alakult ki az elmúlt évtized alatt a szaktanácsadás mai rendszere.

A magántanácsadás ott működik, ahol a termelők hajlandók és képesek is megfizetni azt a speciális szakmai és üzemvezetési ismereteket adó tanácsadást, melynek általában elég magasak a díjtételei. A vállalkozói formában tevékenykedő szaktanácsadók megfelelő jogosítványok megszerzését követően specializálódnak egy-egy részterületre. Hazánkban jelenleg az uniós követelményeknek megfelelően kialakított *Mezőgazdasági Szaktanácsadási Rendszer* alá tartozó névjegyzékbe regisztrált szaktanácsadók végeznek ilyen tevékenységet, a tapasztalatok szerint leginkább főfoglalkozás mellett jövedelemkiegészítő formában.

A magántanácsadás egy speciálisabb formája a kereskedelmi célú szaktanácsadás, melyet az inputanyag-gyártó vállalatok alkalmazásában állók ügynöki tevékenységként végeznek, jellemzően vállalatonként különböző témakörre, szakágazatokra specializálódva. Ez a tanácsadási forma is megtalálható hazánkban, azonban ezeket leginkább a nagyobb méretű, általában tőkeerős gazdaságok tudják igénybe venni.

A nemzetközi tapasztalatok összegyűjtése nem könnyíti meg a hazai tanácsadás fejlesztését célzó feladatok megfogalmazását. *Hazánkban,* mint ahogyan több tagországban is, *ötvöződik a tanácsadás valamennyi bemutatott formája. Vér (2007)* és szerzőtársai szerint a szervezeti forma nem befolyásolja a szaktanácsadói rend-

szer hatékonyságát, annál sokkal fontosabb, hogy a rendszer milyen mértékben veszi figyelembe a helyi szokásokat, hagyományokat és lehetőségeket.

A MEZŐGAZDASÁGI TANÁCSADÁS RENDSZERE HAZÁNKBAN

Hazánkban a mezőgazdasági szaktanácsadást a 73/2007-es FVM rendelet definiálja. A rendelet értelmében az a szolgáltatás tekinthető mezőgazdasági szaktanácsadásnak, amely az úgynevezett Mezőgazdasági Szaktanácsadási Rendszer (MSZR) (*Farm Advisory System*) keretein belül valósul meg. Eszerint tehát minden egyéb mezőgazdasághoz kötődő tanácsadási szolgáltatás a mezőgazdasági szaktanácsadás mellett megvalósuló tevékenységnek, szolgáltatásnak minősül.

Az első hivatalosnak tekinthető állami szaktanácsadási szervezet még a XIX. században alakult, és főként a mezőgazdasági szakoktatás intézményeire alapozva működött. A két világháború között a kisbirtokos gazdálkodók jelentős állami támogatásban részesültek (*Soltész, 2000*). A II. világháborút követően, 1965-től kezdődött el a nagyüzemekre alapozott, agrár-felsőoktatási és -kutatóintézetek segítségével közösen működtetett szaktanácsadás. Egy-egy termék előállításában kimagasló eredményeket elért gazdaságok létrehozták a termelési rendszereket, melyekhez szerződéses kapcsolat vagy közös vállalkozás révén kapcsolódhattak a partnergazdaságok. A termelési rendszerek a 80-as évek végére országos kiterjedésűvé váltak, és valamennyi mezőgazdasági nagyüzemet érintették (*Kozári, 2000*). *Tóth (2005)* szerint ugyanakkor egyszerűbb volt a közvetítés a jóval kevesebb számú nagyüzemekhez, mint ma a gazdákhoz. Ehhez *Kozári (2000)* hozzáteszi, hogy a kevés magángazdálkodó és a nagyüzemek által integrált kistermelők nem, vagy csak elvétve jutottak hozzá a klasszikus értelemben „tanácsadónak" nem nevezhető szakemberek által nyújtott információkhoz. Abban azonban mindkét szerző és sokan egyetérthetünk, hogy a termelési rendszerek által nyújtott szaktanácsadás és szolgáltatás mindenképpen hozzájárult a magyar mezőgazdaság termelési színvonalának emeléséhez.

A rendszerváltást követően eltérő szervezeti rendszer, tulajdonosi és földhasználati szerkezet alakult ki, amit az előző gyakorlat elutasítása kísért, miközben nem jött létre új, a mezőgazdasági szereplők felkészítésében, informálásában részt vevő szervezet. A jelenlegi rendszer alapjait 1993-ban fektették le, amikor is piaci alapokra helyezett, államilag támogatott tanácsadás kialakítása volt a kormányzat célja. A szakemberek egy része a meglévő oktatási intézményekre és infrastruktúrára alapozott rendszer kidolgozását szorgalmazta, mások viszont a gazdaszervezetek, agrárkamarák által nyújtott szaktanácsadásban látták a hatékony rendszer megvalósulását. Bármelyik megoldást is szorgalmazták, abban egyetértettek, hogy a hazai viszonyok között a rendszer kialakulásának éveiben csak egy államilag támogatott tanácsadási rendszer tudja felkészíteni a gazdálkodókat a piacgazdaságra. Ezt később a kormányzat is felismerte, és 1994-től egy új elem, a gazdálkodók által térítésmentesen igénybe vehető, államilag finanszírozott falugazdász hálózat jelent meg a rendszerben. Azóta a szaktanácsadás intézményi struktúrája többször átalakult, ami leggyakrabban a szereplők számának és felügyeletének változását jelentette.[2]

A jelenlegi rendszerben több intézmény és szervezet vesz részt. Hazánkban a mezőgazdasági tanácsadás egymás mellett más-más formában működő, eltérő forrás-

[2] Így például az 1994-ben létrehozott falugazdász hálózat először a földművelésügyi hivatalok, majd a területi agrárkamarák, majd újra a földművelésügyi hivatalok, jelenleg a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal felügyelete alatt tevékenykedik, közben a kezdeti 572 fő 2001-re 1146 főre bővült, 2004-re visszacsökkent 650 főre, jelenleg pedig 600 fő körül alakul *(Lajkó, 2009)*.

ból finanszírozott és eltérő kötődésű intézményrendszerben valósul meg.

A térítésmentes, más néven ügyfélszolgálati tanácsadásban két szervezeti formában, egymástól felügyeletileg elkülönülten vesz részt *a falugazdász hálózat – közel 600 fővel – és a Gazdálkodói Információs Szolgálat (202 fővel).* A falugazdászok tájékoztatási tevékenységük mellett szakhatósági jogkörrel is rendelkeznek (igazolást állít ki, ellenőriz, elszámoltat), ami sok esetben nehezen egyeztethető össze azzal, hogy miközben segít a kérelembenyújtásban, egyben ellenőrzést is végez. A két szervezet finanszírozása egyrészt nemzeti, másrészt uniós forrásból történik.

Az ingyenes tanácsadást a *Helyi Vidékfejlesztési Irodák* tanácsadói (174 fő) egészítették ki 2010 júliusáig, akik azonban a mezőgazdasági tanácsadásnál szélesebb körű, az egész vidékfejlesztést érintő tevékenységet folytattak.

A térítéses tanácsadásban, mint azt az 1. ábra is mutatja, több szereplő vesz részt, és itt említhető, hogy a termékforgalmazókat valójában nem tekinthetjük a hagyományos értelemben vett szaktanácsadás szereplőinek, hiszen tanácsadási tevékenységüket az általuk forgalmazott termékek minél szélesebb körű és nagyobb mennyiségű értékesítése motiválja. Ugyanakkor a tapasztalatok azt mutatják, hogy mégis az egyik legnagyobb konkurenciát jelentik a hazai *Mezőgazdasági Szaktanácsadási Rendszer* (MSzR) tanácsadóinak.

A Mezőgazdasági Szaktanácsadási Rendszer (MSZR) megfelel a Farm Advisory System (FAS) angol elnevezésű rendszernek, mely EMVA-forrásból támogatható, és 2007-től minden tagállam köteles működtetni. Azt azonban, hogy ez a rendszer hogyan épül fel, maguk a tagországok dönthetik el[3]. Hazánkban ez hálózati rendszerben működik. A rendszer feladata pótolni és kiegészíteni azokat az ismereteket, illetve szellemi kapacitásokat, amelyek a termelés minőségi javításához, a tájkép megőrzésével, a környezet védelmére, a higiéniai és az állatjóléti feltételekre vonatkozó előírásokkal összeegyeztethető termelési módszerek alkalmazásához, valamint egy gazdaságilag életképes üzem működtetéséhez szükségesek.

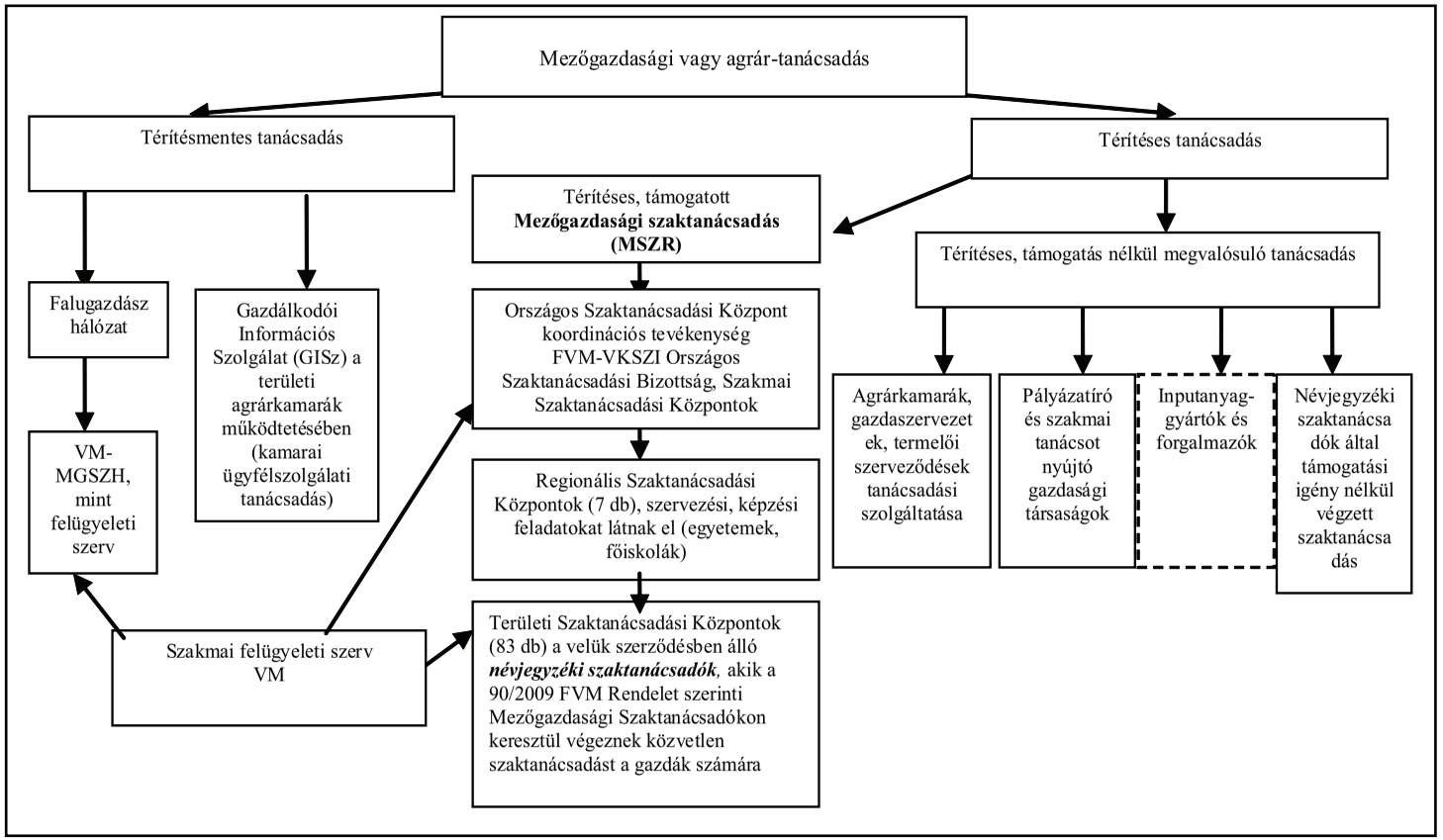
Az MSzR-ben az együttműködést hivatott szolgálni a szaktanácsadásban érdekelt szervezetek képviselőiből álló érdekegyeztető fórum, az *Országos Szaktanácsadási Bizottság*, amely azonban csak lehetőség, maga a szervezet ugyanis nem működik. Valójában tehát a legfelső szinten, országos központként az FVM VKSZI tevékenykedik mint főkoordinátor. A regionális központok – 7 egyetem és főiskola – főleg a koordinálásban, a feladatok szervezésében játszanak szerepet. A struktúrát egészítik ki országos hatáskörrel a többségükben agrár-kutatóhelyeken létrehozott *Szakmai Szaktanácsadási Központok*, melyek a saját szakterületükön belül speciális problémák megoldásához nyújtanak segítséget az ügyfélszolgálati tanácsadás, a mezőgazdasági szaktanácsadás és a vidékfejlesztési tanácsadás szolgáltató szervezetei számára.

A következő szinten lévő *Területi Szaktanácsadási Központok* (TSzK-k) – 83 akkreditált – egyrészt közvetítő szerepet töltenek be a gazdálkodók és a szaktanácsadók között, másrészt a legfrissebb információkkal látják el a szaktanácsadókat. A gazdálkodó a TSzK-val köt szolgáltatási szerződést, majd a TSzK a *Szaktanácsadói Névjegyzékben* szereplő szaktanácsadóval állapodik meg a szolgáltatás tényleges megvalósítására. Így a szaktanácsadó mint alvállalkozó jelenik meg a rendszerben. A TSzK a vele szolgáltatási szerződést kötött ügyfelek támogatási kérelmeit ösz-

[3] A magyar Mezőgazdasági Szaktanácsadási Rendszer felépítését, működését és támogatását jelenleg az 52/2007-es, 73/2007-es, a 90/2007-es, illetve a 90/2009-es FVM Rendeletek szabályozzák.

1. ábra

A magyarországi tanácsadói rendszer áttekintése

Forrás: saját összeállítás

szesítve nyújtja be az illetékes *Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal* kirendeltségéhez. Jelenleg *támogatásra jogosult szerződés csak TSzK-n keresztül köthető*!

Hazánkban a jelenleg hatályos szabályozási dokumentum[4] szerint szaktanácsadóként csak az a szaktanácsadói névjegyzékben regisztrált személy tevékenykedhet, aki miniszteri rendeletben (jelenleg az 52/2007. FVM rendelet) meghatározottak szerint engedélyt kapott[5]. A 2009-es adatok szerint (*VKSZI, 2009*) 900 fő regisztrált szaktanácsadó közül 100 fő tevékenysége összeférhetetlenség vagy más okok miatt felfüggesztett.

A megvalósult szaktanácsadási szerződések elemzései (*Vincze, 2008, 2009*) kimutatták, hogy a térítéses szaktanácsadás iránti korlátozott kereslet miatt 2008-ban az aktív tanácsadók (800 fő) csupán 43%-ának volt szerződéskötése, vagyis a szaktanácsadók több mint fele gyakorlatilag „munkanélküli" volt. Mindezt figyelembe véve tehát a tanácsadásban aktivizált szakemberek létszáma a célcsoportnak tekinthető több százezres gazdalétszámhoz viszonyítva ugyan a tájékoztatási kötelezettség teljesítése tekintetében elégtelennek, a szaktanácsadási szerződések iránti korlátozott igény szempontjából azonban túlzottnak minősíthető.

A SZAKTANÁCSADÁS TÁMOGATÁSA UNIÓS FORRÁSBÓL

A mezőgazdasági tanácsadás, szaktanácsadás önfinanszírozás irányába való eltolódása megmutatkozik a tagországok támogatásaiban is. A *legtöbb régebbi tagállamban* (Belgium, Írország, Finnország, Franciaország, Ausztria, Svédország és rajtuk kívül Szlovénia) *a tanácsadói rendszer működésének támogatása nem szerepel a vidékfejlesztési, EMVA-forrásból finanszírozott intézkedések között* (*Szilágyi, 2009*). Franciaországban ennek egyik oka, hogy az uniós bővítések miatt 16%-kal kevesebb forrás állt az ország rendelkezésére az előző programozási időszakhoz képest, és inkább más intézkedésekre fordították a szűkösebb keretet. Ez érthető is, hiszen a gazdálkodóik közel fele közép- vagy felsőfokú mezőgazdasági képzettséggel rendelkezik[6], tehát náluk ez nem kiemelt probléma. Dániában annak ellenére megvan ez a támogatási lehetőség, hogy szaktanácsadási rendszerük az egyik legjobb Európában. Ugyanakkor az *EMVA*-rendeletben szereplő lehetséges 80% alatti arányban, és szolgáltatásonként kevesebb, mint 1500 euró összegben.

Néhány tagországban – például Németországban és Olaszországban – tartományonként változik a támogatás. Több tagországban (Hollandia, Írország, Luxemburg, Portugália és Lettország) elsőbbséget élveznek a 15 ezer euró éves közvetlen kifizetésben részesülő gazdálkodók[7]. Az *újonnan csatlakozott tagországok szinte mindegyikében – Szlovénia kivétel* – jellemzően a rendeletben szereplő feltételeknek megfelelőek az intézkedések. Eltérés csak a lehetséges igénybevétel számában mutatkozik, ami a tagországok eltérő érdekérvényesítéséből, vagy példá-

[4] 1997. évi CXIV. Törvény az agrárgazdaság fejlesztéséről 5.§. (3.) bekezdés

[5] A Szaktanácsadási Névjegyzékbe csak olyan természetes személy kérheti felvételét, aki rendelkezik folytatandó szaktanácsadási tevékenységükhöz szükséges képzettséggel és gyakorlati idővel, továbbá vállalja, hogy tevékenységét kizárólag a szaktanácsolt gazda érdekei vezérlik, és e munkáját nem befolyásolják a gazda inputanyag-beszállítói.

[6] Az állam bizonyos esetekben, például egy modernizációs projekt megvalósulása után, a kivitelezés során felmerült költségek (így a szaktanácsadás is) egy részét utólag, számlák alapján finanszírozza. Az alapanyag-beszerzéshez kért tanácsadás díját ugyanakkor egyáltalán nem támogatja.

[7] Ezekben az országokban is jellemzően a költségek 80%-ára kérhető támogatás, maximum háromszor a teljes programozási időszak alatt és szolgáltatásonként legfeljebb 1500 euró összegig. Ez megfelel az uniós EMVA-rendeletben is megtalálható keretnek. Lettországban azonban csak a költségek 60%-áig terjed a kompenzáció, és nem lehet több 1000 eurónál kedvezményezettenként. A hétéves periódus alatt azonban akár évente is igényelhető.

ul hazánkban informális források szerint félrefordításból adódik[8]. Románia és Bulgária számára az unió külön – a két ország fejlesztését célzó intézkedésben – nyújt forrást a mezőgazdasági szaktanácsadó rendszerük előkészítésére.

A hazai támogatás forrása az ÚMVP I. tengelyén belül a 114. „Tanácsadó szolgáltatás igénybevétele" intézkedés pénzügyi kerete[9] (11 milliárd uniós és 4 milliárd forint nemzeti hozzájárulással). A 2007-ben benyújtott 9,5 ezer db kérelem támogatási igénye jóval elmaradt a tervezettől, és ez nem volt másként a következő években sem. Sőt, a kérelmek száma már a második évben jelentősen csökkent, 2010 első félévében pedig alig több mint 2500 kérelmet nyújtottak be.

A HAZAI TANÁCSADÁSI RENDSZER KÉRDŐJELEI ÉS LEHETSÉGES VÁLASZAI

A szaktanácsadás támogatásának hazai tapasztalatai nem kedvezőek. Korábbi tanulmányunkban (*Székely – Halász, 2010*) megállapítottuk, hogy számos probléma közül kiemelkedő a támogatási eljárásrend bonyolultsága és időigénye, a TSzK-n keresztül történő kérelembeadás, hosszú elbírálási idő, a támogatás beadása és a kifizetés között eltelt idő hossza (néha 1-1,5 év), a támogatás igénybevételének gyakorisága és az alkalmanként maximalizált összeg összehangolatlansága[10]. Másrészt az okok magában az MSzR-ben és szereplőiben keresendők.

A feladatmegosztás. A hazai agrár-tanácsadási rendszer szereplői között feladataikban megtalálható párhuzamosságok ellenére csak formális, vagy teljesen *hiányzik az együttműködés*. Az oktatási, továbbképzési intézmények, kutatóhelyek megbízható szakmai bázist jelentenek a gazdálkodók és a tanácsadók részére egyaránt, mégsem valósul meg az oktatás, a kutatás és a tanácsadás egymásra épülése.

A tanácsadók felkészültsége és a tanácsadási igény. A tapasztalatok szerint a térítéses, támogatott szaktanácsadók továbbképzése inkább a szabályozásban történő változások követésében, a pályázati lehetőségek, adminisztratív eljárások ismertetésében merül ki, emellett hiányos a szakmaspecifikus továbbképzés. A gazdálkodók ismeretszerzési és segítségkérési hajlandósága a javuló tendencia ellenére alacsony. Szakmai képzésekre, továbbképzésekre főleg akkor vállalkoznak, ha az például a támogatási feltételként kötelezően előírt. A szaktanácsadási szolgáltatást igénybe vevők támogatási igénye, a kérelmek száma csökken, amiben jelentős szerepe van az elhúzódó támogatási eljárásrendnek, a késedelmes kifizetéseknek. Kevés a pozitív példa, és hiányzik azok széles körű terjesztése. A felhasználói oldal bizalma, ezzel a térítéses szaktanácsadás iránti kereslet növelése rövid távon elsősorban a támogatások kifizetésének gördülékenyebbé tételével, valamint a jelenlegi rendszer szereplői között-

[8] A rendeletben ugyanis „maximum 1500 euró/szolgáltatás" szerepel, és ezt a tagországok a brüsszeli tárgyalások során eltérő módon tudták érvényesíteni. Hazánkhoz hasonlóan Lengyelország is a teljes hétéves időszakra értelmezi az összeget, míg például Szlovákiában kétévente egyszer vehető igénybe, de szolgáltatásonként értendő az 1500 euró, vagyis a hét év alatt összesen háromszor, azaz gazdálkodónként 4500 euró adható a teljes programidőszak alatt. Lengyelországban kizárólag azok a gazdálkodók igénybevehetnek támogatást, akik az előző évben közvetlen kifizetésben részesültek.

[9] Az agrár-szaktanácsadás támogatása hazánkban jelenleg az 52/2007. FVM Rendelet szerint egy ügyfélre vonatkoztatva évente legfeljebb 700, az ÚMVP teljes időszakára maximum 1500 eurónak megfelelő forint lehet, és a szolgáltatás elszámolható költségeinek 80%-áig terjedhet, 2008-ig kettő, 2008-tól legfeljebb 3 alkalommal. Nem támogatható az olyan kérelem, amely a 40 000 Ft-ot – erdőgazdálkodó ügyfél esetében a 20 000 Ft-ot – el nem érő összegű támogatás igénylésére irányul.

[10] Amennyiben ugyanis egy termelő, aki kétszer megkapta a maximálisan adható 700 euró támogatást, az nagy valószínűséggel a fennmaradó 100 euróra már – a jelenlegi eljárásrend mellett – nem nyújt be harmadszor újabb kérelmet. Szerencsésebb lett volna 500 euróban maximalizálni az évente adható támogatást, így kihasználható a háromszori lehetőség.

ti együttműködés erősítésével segíthető elő. Az ügyfélszolgálati tanácsadás kiépült ügyfélkörére építkező térítéses tanácsadás kialakítása szintén az igénybővítést segítheti. Ehhez a térítéses szaktanácsadók nagyobb aktivitására (tevékenységük széles körű terjesztésére, önmaguk menedzselésére) is szükség van. Így a tevékenység a megélhetés fő forrása lehet, ezáltal a tanácsadó motiváltabbá válik minél szélesebb ügyfélkör kialakítására és megtartására. A hazai tapasztalatok szerint – bár uniós előírás – nem szerencsés támogatási rendeletben kötelezően előírni, milyen tevékenységre terjedjen ki a tanácsadás. Kedvezőbb, és a szolgáltatás iránti igényt is jobban ösztönzi, ha a gazdálkodó maga dönthet arról, mikor, milyen témakörben kér tanácsot.

A hatékonyság. A térítéses szaktanácsadás oldaláról teljesen, az ügyfélszolgálati oldalról pedig részben hiányzik a felhasználói oldal értékelése, a tanácsadás hasznosságának mérése. Az ügyfélszolgálati tanácsadás értékelő módszerei inkább a tanácsadók aktivitását mérik, és nem a szolgáltatás által elért hasznot. A tanácsadók zöme kiegészítő tevékenységként végzi munkáját, a tanácsadók munkájának minősítése, az összeférhetetlenség ellenőrzése megoldatlan. A szakemberek szerint a szaktanácsadásról szóló rendelet értelmében vett mezőgazdasági szaktanácsadás igénybevétele nem elég széles körű hazánkban, mindenképpen ösztönzésre van szükség. Ehhez számos lehetőség áll rendelkezésre: kötelező képzettségi szint előírása a földtulajdon megszerzéséhez, a gazdálkodás elindításához; a támogatási kérelmek elbírálásánál a szaktanácsadási szolgáltatást igénybe vevők előnyben részesítése; a bizonyítottan sikeres pozitív tapasztalatok bemutatása. A feladatok alapján a falugazdászok ma már inkább hatósági feladatokat látnak el, így dilemmát jelent, hogy tekinthetjük-e őket ügyfélszolgálati tanácsadóknak. A hatósági jogkör valóban megkérdőjelezi az ügyfélszolgálati minőséget, mivel azonban feladataik között számos ügyfélszolgálati jellegű is megtalálható, valamint a tapasztalatok szerint a gazdálkodók bizalma ez iránt a hálózat iránt a legnagyobb, és a kapcsolattartásuk is ezzel a hálózattal a legkiterjedtebb, így az ügyfeleket kiszolgáló hazai agrár-tanácsadásnak meghatározó szereplői.

A hazai mezőgazdasági tanácsadói rendszer előtt álló legfontosabb kihívás a tanácsadás hosszú és rövid távú céljainak megfogalmazása. A *hosszú távú cél*, figyelembe véve a nemzetközi tendenciát, mindenképpen *a tanácsadás piacvezéreltté tétele* kell, hogy legyen. *Rövid távon* az intézményi struktúrával összefüggő *legfontosabb problémák megszüntetését* kell kitűznünk, így például a térítésmentes és a térítéses szolgáltatások körének lehatárolását. További feladat *a szereplők feladatspecifikus koordinációjának kialakítása, rendszeres fórum megszervezése a szereplők együttműködésének erősítésére, a kutatás, az oktatás és a tanácsadás egymásra épülésének biztosítása*, az *igényre szabott kutatások* ösztönzése. A kutató- és oktató intézetek szerepvállalásával a tanácsadók szakmaspecifikusabb továbbképzési rendszerét szükséges kialakítani elsősorban a térítéses szaktanácsadók körében. A gazdálkodók felkészültségében segítenek a – támogatások elnyerésének feltételeként szabott – *kötelező képzési előírások*, de vannak olyan, főleg *idősebb termelők*, akik már nem szívesen ülnek be az „iskolapadba". Számukra kompromisszumos megoldásként lehetőséget kell adni a választásra: *amennyiben nem kívánják saját ismereteiket képzéssel növelni, úgy szaktanácsadói szolgáltatást vegyenek igénybe*. A szakmai kvalitás növelését segítené a – nemzetközi gyakorlatban is alkalmazott – *termőföld vásárlásának, öröklésének mezőgazdasági szakképzettséghez* vagy annak megszerzéséhez *kötése*.

A hazai mezőgazdasági szaktanácsadás fejlesztésével, a hatékonyan működő (átlátható, széles körben igénybe vett, naprakész információkat szolgáltató, a kutatás-oktatás-szaktanácsadás hármas kapcsolatára épülő) agrár-szaktanácsadási rendszer megvalósulásával javítható a termelők felkészültsége, amely elősegítheti a piaci versenyben maradásukat!

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Berde Cs. (2003): Az emberi erőforrás gazdálkodás vezetési kérdései a mezőgazdaságban. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum, 9 p., http://www.date.hu/acta-agraria/2003-12/berde.pdf. (letöltve: 2011.02.10.) – (2) Cser J. (2001): Regionális agrár-szaktanácsadó hálózat modelljének kialakítása és működésének tapasztalatai az északnyugat-magyarországi régióban. PhD értekezés. 125 p. Keszthely – (3) Dorgai L. (szerk., 2008): A közvetlen támogatások feltételezett leépítésének társadalmi-, gazdasági- és környezeti hatásai (első megközelítés). AKI Tanulmányok, 6. sz., 134 p. – (4) Enese L. (1997): A mezőgazdasági szaktanácsadás tudománya. Gazdálkodás XXXVII. évf. 7. sz.. 48-53. pp. – (5) Gallusz L. (2008): Agrogazdálkodás dán módra. http://archiv.magyarszo.com/arhiva/2008/02/26/main.php?l=j13.htm – (6) Hamza E. – Tóth E. (2006): Az egyéni gazdaságok eltartó-képessége, megélhetésben betöltött szerepe. AKI Tanulmányok, 2. sz. 137 p. – (7) Hoffmann, V. et al. (1994): Landwirtschaftliche Beratung in der Bundesrepublik Deutschland – Organisationsformen und aktuelle Probleme. Universitat Hohenheim, Egyetemi jegyzet. In: Cser (2001) 23. p. – (8) Kapronczai I. (szerk., 2005): A mezőgazdasági termelők alkalmazkodóképességének jellemzői (gazdálkodói válaszok időszerű kérdésekre. AKI Tanulmányok, 6. sz. 207 p. – (9) Kozári J. (szerk., 2000): Szaktanácsadás a mezőgazdaságban. Dinasztia Kiadó, Budapest, 326 p. – (10) Magda S. (2003): A szaktanácsadás hozzájárulása a magyar mezőgazdaság beilleszkedéséhez és fejlődéséhez az Európai Unióban. Gazdálkodás XLVII. évf. 2. sz. – (11) Soltész M. (2000): Szaktanácsadás az agrárgazdaságban. Gazdálkodás XLIV. évf. 1. sz. 8-19. pp. – (12) Székely E. – Halász P. (2010): A mezőgazdasági tanácsadás intézményi feltételei és működési tapasztalatai. Agrárgazdasági könyvek, AKI, 97 p. – (13) Szilágyi A. (2009): A 2007-2013-as szaktanácsadói hálózat tagállami szintű összehasonlítása. FVM VKSZI kézirat. 15 p. – (14) Mis, T. (2009): Agricultural Advisory institutions on European Union Countries. Ekonomická fakulta TU v Kosiciach. Narodna a regionalna ekonomika VI. University of Rzeszow Faculty of Economics. 5 p. – (15) Tóth K. (2005): Az agrár-szaktanácsadás helye a mezőgazdasági ismereti rendszerben, fejlesztési lehetőségeinek magalapozása Magyarországon. Doktori értekezés. Gödöllő, 171 p. – (16) Vér A. – Karácsony P. – Cser J. (2007): A Nyugat-Dunántúli Regionális Szaktanácsadó Központ tevékenysége egy működő projekt tükrében. http://odin.agr.unideb.hu/AVA3/Beerkezett/Cser%20J%C3%A1nos/ – (17) Vincze J. (2008): Tájékoztató a Szaktanácsadói Névjegyzékben lévő szaktanácsadók 2007. évi tevékenységéről szóló jelentések tapasztalatairól és eredményeiről. Kézirat. 20 p. – (18) Vincze J. (2009): Tájékoztató a Szaktanácsadói Névjegyzékben lévő szaktanácsadók 2008. évi tevékenységéről szóló jelentések tapasztalatairól és eredményeiről. Kézirat. 18 p. – (19) VKSZI (2009): szaktanácsadói névjegyzék 2009.08.31. állapot. http://www.vkszi.hu/cikk.php?id=959

TARTALOM

Tanévnyitó gondolatok az agrár-felsőoktatásban 445

Schmitt Pál: „A kezdet szépsége": tanévnyitó a Szent István Egyetemen 446

Parragh László: A tanulás az élni tudás lehetőségeinek elsajátítása! 449

Andor László: Felsőoktatás az „EUROPA 2020" tükrében 452

TANULMÁNY

Tenk Antal: Doktorképzés Mosonmagyaróváron 456

Pálvölgyi Tamás – Csete Mária: A fenntarthatóság felé való átmenet lehetőségei Magyarországon 467

Dinya László: A fenntarthatóság kistérségi modellje 479

Csíkné Mácsai Éva: Közvetlen értékesítés a zöldség-gyümölcs termelők körében 494

Székely Erika: A magyarországi mezőgazdasági szaktanácsadás intézményi jellemzői 502

Szente Viktória – Szakály Zoltán – Széles Gyula: Ökoélelmiszerek megítélése Magyarországon – alakuló fogyasztói tudatosság? 512

Németh-T. Anett – Vincze-Tóth Judit – Troján Szabolcs: A fagyasztott zöldségek fogyasztási preferenciáinak vizsgálata 518

Karácsony Péter – Tóth Kálmán – Pinke Gyula – Pál Róbert: A magyarországi máktermelésről 529

SZEMLE

Szabó Gábor: Csáki Csaba példaértékű oktatói és kutatói munkásságáról 534

Tudnivalók a **gazdálkodásban** megjelentetésre készülő kéziratokról 478

Summary 536

Contents 540